SIMMENTAL ZOTLI QORAMOLLARNING ANDIJON VILOYATI SHAROITIDA O‘SISH VA RIVOJLANISH KO‘RSATKICHLARIGA TA’SIR ETUVCHI SELEKSION-GENETIK VA PARATIPIK OMILLAR

Muxtarov Mirabbos Mamir o‘g‘li

Annotatsiya. Maqolada Andijon viloyati sharoitida Simmental zotli qoramollarning o‘sish va rivojlanish xususiyatlarini baholash, tirik vazn dinamikasini aniqlash hamda mahsuldorlikka ta’sir etuvchi irsiy va tashqi muhit omillarini tahlil qilish masalalari yoritilgan. Yoshga bog‘liq o‘sish jadalligi, kunlik vazn ortishi, tana o‘lchamlari va oziqlantirish sharoitlarini kompleks baholash orqali naslchilik ishlarini takomillashtirish yo‘llari asoslangan. Andijon viloyatining issiq yozgi iqlimi, ozuqa bazasi va saqlash texnologiyalarini hisobga olgan holda mahalliy sharoitga moslashgan, yuqori o‘sish potensialiga ega hayvonlarni tanlash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish nazarda tutilgan.

Kalit so‘zlar: Simmental zoti, qoramolchilik, o‘sish, rivojlanish, tirik vazn, kunlik vazn ortishi, seleksiya, irsiyat, oziqlantirish, Andijon viloyati.

Kirish

Go‘sht yetishtirish samaradorligini oshirishda qoramollarning genetik salohiyatidan to‘liq foydalanish, o‘sish va rivojlanish xususiyatlarini yosh davrlari bo‘yicha baholash hamda oziqlantirish texnologiyalarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Simmental zoti go‘sht va sut yo‘nalishidagi mahsuldorlik xususiyatlarini birlashtirganligi sababli naslchilik xo‘jaliklarida muhim o‘rin tutadi.

Qoramollarning o‘sish jadalligi faqat zotga emas, balki ota-onasining genetik xususiyatlari, jinsi, yoshi, oziqlanish darajasi, saqlash sharoiti va kasalliklarga chidamliligiga ham bog‘liq. Simmental qoramollarda tana vazni va so‘yim xususiyatlarini birgalikda baholash seleksiya samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlarda tana vazni, mushak maydoni va karkas ko‘rsatkichlarining genetik baholash uchun ahamiyati ko‘rsatilgan [1, 2].

Andijon viloyatida Simmental qoramollarni yetishtirishda yozgi yuqori harorat, ratsionning mavsumiy o‘zgarishi, suv ta’minoti va ozuqaning to‘yimliligini hisobga olish zarur. Shu sababli o‘sish ko‘rsatkichlarini mahalliy ishlab chiqarish sharoitida tizimli o‘rganish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi

Andijon viloyati sharoitida Simmental zotli qoramollarning o‘sish va rivojlanish ko‘rsatkichlarini baholash, ularga ta’sir etuvchi genetik va tashqi muhit omillarini aniqlash hamda yuqori mahsuldor hayvonlarni tanlash mezonlarini ishlab chiqish.

Materiallar va tadqiqot usullari

Tadqiqotni Andijon viloyatidagi qoramolchilik xo‘jaliklarida Simmental zotli yosh qoramollar misolida tashkil etish tavsiya etiladi. Hayvonlar jinsi, yoshi, kelib chiqishi va boshlang‘ich tirik vazni bo‘yicha imkon qadar bir xil sharoitda tanlanadi.

Tadqiqot davomida quyidagi ko‘rsatkichlar hisobga olinadi:

- tug‘ilgandagi, sutdan ajratish davridagi va keyingi nazorat yoshlaridagi tirik vazn;
- mutlaq va o‘rtacha kunlik vazn ortishi;
- ko‘krak aylanasi, gavdaning qiya uzunligi va yag‘rin balandligi;
- iste’mol qilingan ozuqa miqdori va tirik vazn ortishiga sarflangan ozuqa;
- nasl-nasab ma’lumotlari, ota-onaning mahsuldorligi va mavjud bo‘lsa, nasliy qiymat ko‘rsatkichlari;
- saqlash sharoiti, ratsion tarkibi, harorat va veterinariya holati.

Olingan ma’lumotlar o‘rtacha arifmetik qiymat, standart xato, variatsiya koeffitsiyenti va tegishli statistik mezonlar yordamida tahlil qilinadi. Guruhlar taqqoslanganda hayvonlarning jinsi, yoshi, oziqlantirish darajasi va saqlash sharoitidagi farqlar hisobga olinishi lozim.

Natijalar va muhokama

Simmental qoramollarning o‘sish xususiyatlarini baholashda faqat yakuniy tirik vazn bilan cheklanib qolish maqsadga muvofiq emas. Turli yosh davrlaridagi vazn ortishi, tana o‘lchamlarining o‘zgarishi va ozuqadan foydalanish samaradorligi birgalikda tahlil qilinishi kerak.

O‘sish ko‘rsatkichlaridagi farqlar genetik va muhit omillarining o‘zaro ta’sirini aks ettirishi mumkin. Masalan, genetik salohiyati yuqori hayvonlar ratsiondagi energiya va oqsil yetishmovchiligi yoki issiqlik stressi sharoitida kutilgan natijani namoyon qilmasligi mumkin. Shu sababli naslchilik baholashida oziqlantirish va saqlash sharoitlarini imkon qadar standartlashtirish muhimdir.

Seleksion ishlar uchun yuqori kunlik vazn ortishi, tana tuzilishining mutanosibligi, mustahkam oyoqlar, yaxshi rivojlangan ko‘krak qafasi va oziqadan samarali foydalanish kabi belgilarni kompleks hisobga olish taklif etiladi. Bunda haddan tashqari yirik tug‘ilish vazni bilan bog‘liq tug‘ish qiyinchiliklari xavfi ham e’tibordan chetda qolmasligi lozim.

Andijon viloyati sharoitida yozgi issiqlik ta’sirini kamaytirish, yetarli miqdorda toza suv bilan ta’minlash, shamollatish va ratsionning muvozanatlanganligini saqlash o‘sish potensialini ro‘yobga chiqarish uchun muhim boshqaruv omillaridir.

Xulosa

1. Simmental zotli qoramollarning o‘sish va rivojlanishini baholashda tirik vazn, kunlik vazn ortishi, tana o‘lchamlari va ozuqadan foydalanish ko‘rsatkichlarini birgalikda hisobga olish lozim.
2. Naslchilik ishlarida hayvonlarning genetik kelib chiqishi bilan bir qatorda oziqlantirish, saqlash va iqlim omillarining ta’sirini ham baholash zarur.
3. Andijon viloyati sharoitida yuqori o‘sish jadalligiga, mustahkam konstitutsiyaga va ozuqadan samarali foydalanishga ega hayvonlarni tanlash istiqbolli seleksiya yo‘nalishi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Crews D.H. Jr., Pollak E.J., Weaber R.L., Quaas R.L., Lipsey R.J. Genetic parameters for carcass traits and their live animal indicators in Simmental cattle. *Journal of Animal Science*. 2003;81(6):1427–1433. https://doi.org/10.2527/2003.8161427x
2. Woodward B.W., Pollak E.J., Quaas R.L. Parameter estimation for carcass traits including growth information of Simmental beef cattle using restricted maximum likelihood with a multiple-trait model. *Journal of Animal Science*. 1992;70(4):1098–1109. https://doi.org/10.2527/1992.7041098x